

Іван Кріцак,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і кримінології
Харківського національного
університету внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЯ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ ЧЕРЕЗ ГУМАНІЗМ НА ДУХОВНО-ЦІННІСНИХ ЗАСАДАХ

Щодо розуміння та глибокого усвідомлення духовного шляху і мудрості святих. Вічна боротьба добра і зла «за законом єдності та боротьби протилежностей», що точиться в душі людини, потребує глибоких філософських роздумів, знання детермінаційних процесів/комплексів істинних причин, умов і факторів, що закладені у світобудові Всесвіту від першопричин його створення, а точніше янгольського світу, частина якого відкололася від божества і веде боротьбу/війну проти Бога. У духовному житті постійно відчувається цей конфлікт між прагненням до святості та потягом до гріха. Людина часом опиняється у стані, подібному до залежності/пристрасті, коли через дрібні гріхи ворог роду людського, як змій, обгортає нас і отримує можливість впливати на наші емоції, почуття, стани, свідомість.

Порівняння з алкоголіком чи наркоманом, що шукає дозу, найкраще передає душевну слабкість людини, коли вона намагається заповнити внутрішню порожнечу тимчасовим задоволенням, що, зрештою, не приносить справжньої радості. І лише через покаєння, молитву та духовні практики, такі як читання житій святих і пізнання божественних істин, можна знайти сили для боротьби.

Важливо розвивати власні духовні «прийоми рукопашного бою» у духовній боротьбі, що вимагають тривалого пошуку істини та самовдосконалення. Духовний шлях – це постійне вдосконалення, що містить як підйоми, так і падіння, але в цьому процесі існують справжні відповіді на важливі життєві питання, як здобути мир у душі. Духовна боротьба – це процес, у якому ми вчимося кожен день боротися зі своїми слабкостями/пристрастями.

У цьому контексті доречно згадати історію про перетворення демона через покаяння, який заспівав «Херувимську пісню», у праці преподобного Гавриїла Мелекеського (1888–1959), що є глибоким духовним уроком боротьби добра і зла. Старець, маючи духовну мудрість, викриває спокусника, який намагається обманом і хитрістю ввести його в гріх. Однак подвижник, розуміючи підступність ворога роду людського, використовує його власну зброю проти нього.

Діалог між старцем та бісом розкриває важливі духовні істини. Спокусник, намагаючись ввести подвижника в оману, поступово стає об'єктом власного падіння. Через прохання старця про «Херувимську пісню» біс, згадуючи своє колишнє служіння біля Престолу Божого, поринає у каяття. Таким чином, подвижник своєю смиренністю та мудрістю спонукає біса до покаяння, що символізує перемогу добра над злом.

Преподобний Гавриїл Мелекеський у своїй розповіді наголошує, що немає такого гріха, який би Бог не простив за умови щирого покаяння. Навіть давня злість занепалих духів, згідно з цією історією, може бути подолана милосердям Божим. Це послання звернене до всіх, хто зневірився у своєму спасінні, підкреслюючи, що Божа любов і милосердя безмежні.

Актуалізація розроблення кримінології цінностей за нинішніх умов. Методом голосового перечитування нами проаналізована стаття Р. В. Аташкаде, М. М. Гончаренко, Н. В. Караульної, Ю. В. Серової. На окремих найбільш яскравих постулатах цього наукового доробку та особистих переживаннях нинішніх подій російсько-української війни, а також глобальних подій і катаклізмів нами пропонується підкріпити ідеї гуманізму духовно-ціннісним підходом, що дасть неабиякі плоди й результати.

Це дослідження порушує важливі та фундаментальні питання про цінність життя, цінність людської душі та моральні й духовні аспекти сучасного глобалізованого світу. Тема співвідношення ціни та цінностей є надзвичайно актуальною в умовах сучасної культури споживання, де матеріальні блага найчастіше посідають провідне місце, а духовні цінності та моральні орієнтири відходять на другий план. Ідея того, що життя можна порівняти із су-

пермаркетом, де за все потрібно платити, ще раз підкреслює філософську парадигму, яка наголошує на важливості особистої відповідальності та свідомого безгріховного вибору.

Апокаліптичні події, про які згадується в Одкровенні Іоанна Богослова, спонукають до розмірковування про крихкість людського існування та важливість боротьби за душу, що є найбільшим/найсокровеннішим/найкоштовнішим Даром. Поєднання релігійного та філософського вимірів відображає глибокий внутрішній конфлікт сучасної людини, яка часто стикається з вибором між матеріальним та духовним, земним та вічним.

Розроблення кримінології цінностей – це новий і важливий напрям, що має на меті дослідження того, як цінності впливають на поведінку людей у суспільстві, зокрема на кримінальні явища. Враховуючи невдачу традиційних підходів ідеології прав людини в сучасному світі, пропонується переосмислення цих понять у контексті нових реалій. Епоха цінностей ставить людину перед необхідністю переоцінки власних життєвих пріоритетів і боротьби за душу людини.

Наші розмірковування відображають загальнолюдські виклики, з якими стикається нинішнє суспільство, коли пропонується звертати увагу на важливість духовних цінностей у боротьбі за життя і душу людини.

Важливі концепти гуманізму, що заслуговують на увагу. У ХХ столітті відбуваються кардинальні зміни в соціокультурних орієнтирах суспільства. Змінюються традиційні норми й еталони поведінки особистості, фіксуються потужні ціннісно-світоглядні зрушення. В основу новітньої системи виробництва закладались принципи різноманітності, унікальності та поліцентричності. Компроміс цінностей обов'язку і згоди послаблюється, вагомим стає значення цінностей самореалізації, що були спровоковані переходом до наукоємної, енерго- і матеріалозберігаючої економіки до високотехнологічного виробництва. Така виробнича система вимагала більшої ініціативності, самостійності, здатності до швидкої перетрансформації та навчання. Така культура становила певні труднощі, адже вона потребувала реформатування на власний розвиток особистості, яка здатна вільно обирати ціннісні життєві пріоритети [1, с. 51].

Такі соціальні зрушення стали початком формування характеру людини підприємця-купця, який шліфувався у гострій політичній боротьбі, небезпечних подорожах, ризикованих справах. Такий характер засвідчував яскраво виражену індивідуальність. Така людина була вмотивована володіти багатствами соціально-психологічними якостями: обережністю, дипломатичністю, гнучкістю. Відповідний спосіб життя стимулював розвиток незламної енергії, залізної волі, любов до авантур, хоробрість та витримку. Також необхідно було володіти знаннями про культуру інших народів та володіти їхніми мовами [2, с. 335].

Проблематичність сучасного світу засвідчила, що усталена антропологічна картина світу з претензією людини на панування у всесвіті вичерпана. Йдеться про ставлення людини до дійсності, а не самої гуманістичної орієнтації цінностей. Це пов'язано з гостротою суперечностей, викликаних глобалізаційними процесами у світі. Якщо донедавна джерелом ідеалів були релігійні та громадянські системи поглядів, то тепер з'явилися два нових джерела, що формують свідомість людини: це джерело глобальності подій, які мають витoki в теперішньому часі, та усвідомлення людиною нової ролі, ролі людини-лідера. Людина не здатна пізнати майбутнє, їй під силу лише прогностика, але вона здатна будувати майбутнє, яке потребує інших підходів, ніж демонструвало минуле [1, с. 56].

Природа людського буття і свідомості є внутрішньо діалогічною. Людина осягається лише у спілкуванні, вона постійно шукає себе, випробує і перевіряє умови свого буття. Людина володіє основною здатністю – давати відповідь самій собі й іншим, так вона стає відповідальною істотою, моральним суб'єктом, саме моральні цінності є детермінантами поведінки індивідів у соціумі та їх взаємовідносин – соціальних, групових, міжособистісних. [1, с. 57].

Гуманізм на засадах духовно-ціннісних підходів здатен принести неабиякі плоди та результати. *«Гуманізм є лише засобом, але не завершенням людського буття» (К. Ясперс).*

Франческо Петрарка, засновник філософії гуманізму та визначний італійський поет (1304-1374), на місце схоластики поставив гуманізм – *humanitas* – як нове світське вчення про людину. Мова йшла про напрям розбудови форм життя на інших засадах.

Він був переконаний у тому, що людина за природою – моральна істота, і на кращих рисах її природи повинна формуватися нова етика [3, с. 51].

Досліджуючи особливості трансформації ціннісних орієнтирів гуманізму, цілком слушною є думка Т. Черниша, що теоретичний аналіз феномену гуманізму являє собою принципово не завершену, відкриту систему, яка має свої субсистемні блоки сфери знання, такі як філософія, антропологія, аксіологія, психологія, педагогіка, теорія еволюції, а також основи критичного мислення, соціології, теорії інформації, що складають сучасну наукову картину світу. Те, що істотних трансформацій зазнає реконструкція аксіологічної складової сучасного гуманізму, є свідченням його багатовимірної реальності, яка вбирає в себе загальнозначущі екзистенційні, етичні, правові та загальнополітичні цінності [4, с. 153–154].

Р. В. Аташкаде, М. М. Гончаренко, Н. В. Караульна, Ю. В. Серова наголошують, що становлення гуманізму як суспільної та культурної реальності формувалося на соціально-економічних та ідеологічних підвалинах і дало змогу прослідкувати тенденції до зміни традиційних форм та еталонів поведінки особистості. *Вихідною моральною нормою трансформованої системи оголошувалася гідність людини, доблесть, шляхетність – якості, надбані шляхом духовних надбань: таланту, вченості, моральної досконалості, що заклало провідний принцип нового розуміння сутності людини.* Трансформації формування гуманістичних цінностей, «нового» гуманізму здатні формуватися на фундаменті нової етики толерантності. Вона формується у мультикультурному світі й відповідно потребує нової онтології людини, яка передбачає радикальне переосмислення природи індивідуальності як укоріненої в бутті, міжлюдських стосунках/відносинах. Потенціал гуманізму як світоглядної стратегії дозволяє окреслити не лише орієнтири ціннісних трансформацій, а й визначити основні тенденції їх спрямування [1, с. 47–48].

Філософія духовно-ціннісного підходу, що враховує гуманізм як суспільну та культурну реальність, зосереджується на інтеграції соціально-економічних та ідеологічних практик. Вона підкреслює необхідність трансформації сучасних еталонів поведінки та цінностей особистості у відповідь на зміни в суспільстві. У цій

системі гідність, доблесть і шляхетність розглядаються як провідні моральні норми, що відображають духовну сутність людини. Вони є результатом самовдосконалення, розвитку таланту та досягнення моральної досконалості.

Ці процеси формують концепцію гуманізму, що акцентує на духовних і ціннісних аспектах людської сутності. Центральною у цьому контексті стає етика взаємовідносин, що базується на принципі «свободи від гріха». Вона є необхідною умовою в мультикультурному світі, де людська індивідуальність повинна переосмислюватися не лише як продукт окремої культури, але і як частина загальнолюдської спільноти, що глибоко пов'язана з буттям та міжлюдськими відносинами.

Гуманізм на основі духовно-ціннісних принципів та постулатів може слугувати світоглядною стратегією, яка допомагає визначати напрями/тренди/тактики ціннісних трансформацій. Крім того, він окреслює нові тенденції розвитку особистості, що сприяють гармонійному співіснуванню різних культур і народів. Основою для цього може бути універсальний духовний концепт, що ґрунтується на виконанні Божих Заповідей. Вони здатні стати загальноприйнятими етичними орієнтирами для всіх народів та національностей, допомагаючи створювати суспільство на засадах взаємоповаги.

Про віру та православ'я як найкоротший шлях до Бога. Чи справді Бог помер для сучасної людини, за твердженням Ф. Ніцше. Сучасні філософи-екзистенціалісти наголошували, що саме через втрату релігійно-моральних опор світовідчуття стала криза самосвідомості, яка і є справжньою трагедією сучасної цивілізації. Ж.-П. Сартр зазначав, що проголошена Ф. Ніцше «смерть Бога» стала незмінним фоном роздумів філософії про ситуацію людини у світі без Бога. Людина, відкинута від Бога, втратила священне осереддя всіх сенсів свого буття. Втративши відчуття вищої санкції свого буття, вона трагічно відчуває заугбленість [5, с. 51].

Тема втрати Бога або смерті Бога (за Ф. Ніцше) в сучасній людині є однією з центральних у богословських і філософських роздумах. Це відображається на всіх рівнях людського життя: у мові, спілкуванні, поведінці й, звичайно, у ставленні до ближніх. Вислів Сократа «заговори, щоб я тебе побачив» нагадає нам про

важливість молитви в житті людини, а також Слова, яке виражає/відображає внутрішній стан/світ людини. У тому, як людина говорить і спілкується, проявляється її духовність або відсутність такої.

Коли цілі народи та цивілізації відходять від Істини, наслідки можуть бути катастрофічними. Втрата морального компаса, заснованого на християнських цінностях, веде до духовного занепаду і деградації культури. Православ'я як найкоротший шлях до Бога надає великого значення збереженню істинної віри й чистоти наукової доктрини. Особливо в часи, коли міждисциплінарність і глобалізація з'єднують різні світогляди, зростає загроза змішання грішного з праведним. Це може зробити складнішим розпізнання правдивих християнських ідеалів і моральних орієнтирів, коли істина перемішується з оманюю і постає небезпека змішати Христа з антихристом.

Саме тому так важливо звертатися до джерел віри, до Священного Писання і традицій Православної Церкви, тобто Священного Передання, які допомагають утриматися на правильному/православному шляху.

Окремі аспекти сучасного життя та виклики, з якими стикається кожна людина, або як відчутти дихотомію сучасного світу. Сучасний світ швидко змінюється під впливом технологій, інформаційних потоків та глобальних подій, що створює відчуття дихотомії апокаліптичних настроїв в умовах нинішньої суперечливої епохи. Інформаційний простір перевантажений, і виокремити ключові моменти стає дедалі важче.

Спостерігається стрімкий розвиток технологій, прогрес у науці та водночас зростає соціальний, політичний та економічний хаос/колапс. Ця подвійність – можливості та загрози, комфорт і тривога – визначає багато аспектів сучасного життя.

Невизначеність щодо майбутнього, особливо через глобальні конфлікти, посилює страхи про Третю світову війну чи глобальну катастрофу. Політична напруженість, екологічні кризи, загроза ядерних конфліктів – усе це створює атмосферу тривоги, що відчувається на глобальному рівні.

Сучасна людина хоча й адаптувалася до цього світу, однак її здатність сприймати інформацію та розуміти світ довкола змінилася. Велика кількість інформації часто веде до розсіяної уваги та

поверхневого сприйняття, проте одночасно це стимулює зростання критичного мислення, здатності відсівати важливе/раціональне від дурогорядного.

Ми справді стали іншими, і світ змінюється разом з нами. Ця зміна вимагає тонкого відчуття як глобальних процесів, так і людської природи. Кожен відчуває ці трансформації по-різному.

Сучасна людина занурена у масив інформації і технологічних новацій, що постійно змінюють суспільство. Нейромережі, нанотехнології, генномодифіковані продукти, масові татуювання на тілі людини – все це частина нової реальності, що безпосередньо впливає на нас, часто спотворюючи природу людини та сприйняття нею навколишньої дійсності.

У цьому контексті виникає запитання: як зберегти внутрішню чистоту та знайти істинний шлях у світі, який стає дедалі складнішим і хаотичнішим? Це дорога покаяння, звернення до духовності, до Бога та Церкви, що допомагають відкрити гармонію і зміцнити Дух. Через Церковні Таїнства людина отримує силу та прозріння у боротьбі зі злом, що є надзвичайно важливо у світі, де найчастіше домінують матеріальні цінності.

У цьому безперервному пошуку сенсу і духовного зростання людина може знайти спокій і просвітлення. Господь завжди поруч і підтримує кожного з нас: «Я з вами по всі дні, до кінця віку», «Аз с вами есмь во вся дни до скончания века. Аминь» (Мф.28:20), що й підкреслює важливість віри як незмінного джерела сили та натхнення у боротьбі з труднощами цього світу.

Ці слова нагадують нам про те, що в часи змін і невизначеності ми завжди можемо звернутися до Бога за підтримкою і знайти шлях до преображення через внутрішню роботу над собою.

Список використаних джерел

1. Аташкаде Р. В., Гончаренко М. М., Караульна Н. В., Серова Ю. В. Особливості трансформації ціннісних орієнтирів гуманізму. *Politology bulletin*. 2023. Iss. 91. С. 47–64.

2. Губерський Л., Чухно А., Андрейцев В. та ін. Людина в сфері гуманітарного пізнання. Київ : Український центр духовної культури, 1998. 382 с.

3. Андрущенко В., Губерський Л., Зуєв Л. Проблема гуманізму в сучасній філософії : навчально-методичний посібник. Київ : КДУ, 1994. 63 с.

4. Черниш Т. М. Культурні маркери світоглядного потенціалу гуманітарної освіти в умовах мовленнєвої глобалізації XXI століття. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії* : зб. наук. пр. Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2016. Вип. 65. С. 153–163.

5. Sartre, J.-P. Ist der Existentialismus ein Humanismus? / Jean-Paul Sartre; [übers. aus Franz.]. Drei Essays. Frankfurt a. M., Berlin, Wien : Ullstein, 1979. S. 7–51.

Павло Лілікович,

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри формування
та розвитку професійної компетентності
персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України
Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЮ СИСТЕМОЮ УКРАЇНИ

Кримінально-виконавча система України є невід’ємною частиною правової держави і виконує важливі функції у забезпеченні виконання кримінальних покарань, ресоціалізації осіб, які відбувають покарання, та запобігання рецидиву злочинів. Система має свої особливості, що формувалися під впливом історичних, правових та соціальних факторів.

Управління кримінально-виконавчою системою України – складний і багатогранний процес, який містить різні аспекти і різні організації та має ряд особливостей, що відрізняють його від інших видів управлінської діяльності.

Оскільки кримінально-виконавча система займається реалізацією санкцій, накладених судами, тобто виконанням покарань, виправленням та ресоціалізацією засуджених, то має специфічні функції, такі як охорона, контроль, виправлення, реабілітація і ресоціалізація осіб, що перебувають у місцях позбавлення волі [2].

Кримінально-виконавча система України діє на основі Конституції України, ратифікованого міжнародного законодавства, національного законодавства, основою якого є Кримінально-виконавчий кодекс України. Цей кодекс визначає основні принципи і правила виконання покарань, а також права та обов’язки осіб,